

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ

Τοῦ Νίκου Ψυρούκη

Κοινή διαπίστωση, όλων τῶν ἐρευνητῶν τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας, εἶναι πὼς οἱ παροικίες τοῦ ξηνητεμένου Ἑλληνισμοῦ, ὑπῆρξαν ἀξιοσημείωτος παράγοντας στὴν διαμόρφωση καὶ ἐξέλιξη τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἀρκετοὶ μάλιστα ἔχουν τὴ γνώμη ὅτι πολλές ἀπ' αὐτές, ἔπαιξαν σημαντικὸ ρόλο στὰ νεοελληνικὰ πράγματα.¹

Ἀσφαλῶς, δὲν πρόκειται γιὰ αὐθαίρετο ἰσχυρισμὸ, ἀλλὰ γιὰ συμπέρασμα βασιμμένο σὲ γεγονότα. Μιὰ σειρά ἀντικειμενικὰ - ἱστορικὰ στοιχεῖα δείχνουν τὴν πολύπλευρη, σὲ πολλές περιπτώσεις, πρωτοποριακὴ, συμμετοχὴ τῶν Ἑλλήνων παροίκων στὴν ἐθνικὴ μας διαμόρφωση, στὴν ἐθνικοαπελευθερωτικὴ πάλη τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, στὴν ἐξέλιξη τοῦ κράτους τῆς νεώτερης Ἑλλάδας. Τὸ διάστημα ἀπὸ τὰ τέλη 17ου μέχρι τὰ τέλη 19ου αἰώνα, κατὰ γενικὴ διαπίστωση τῶν ἱστορικῶν, εἶναι διάστημα θετικῆς δραστηριότητος τῶν ἑλληνικῶν παροικιῶν. Ὅμως, ἡ θετικὴ δραστηριότητα ἀποτελεῖ μέρος τῆς ὅλης πραγματικότητος καὶ κατὰ συνέπεια μέρος τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας καὶ δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς ὀδηγήσει σὲ γενικὰ σωστὰ συμπεράσματα.

Οἱ ἀρνήσεις καὶ οἱ ἀντιφάσεις, ὑπῆρχαν στὴν φύση τῶν παροικιῶν ἀπὸ τότε ποῦ ἐμφανίστηκαν στὴν ἱστορία. Στὴν ἀρχὴ ἡ σημασία τους εἶναι περιορισμένη. Ἀργότερα, ὅμως, πληθαίνουν, μεγαλώνουν καὶ γίνονται καθοριστικοὶ παράγοντες, τόσο στοὺς παροικιακοὺς μετασχηματισμοὺς, ὅσο καὶ στὶς μεταβολὲς στὸν ἑλληνικὸ χῶρο (ἐνίσχυση τῆς τάσης γιὰ μονόπλευρη οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη τῆς Ἑλλάδας, διευκόλυνση τῆς διεΐσδυσης τοῦ ξένου κεφαλαίου στὸν τόπο μας, παρότρυνση γιὰ πολιτικοὺς τυχολοκτισμοὺς κλπ.). Ἡ πλευρὰ αὐτῆ τοῦ ρόλου τῶν ἑλληνικῶν παροικιῶν, δὲν ἔγινε μέχρι σήμερα ἀντικείμενο ἰδιαίτερης μελέτης. Ὑποτιμήθηκε καὶ μένει ἀφώτιστη, μὲ συνέπεια νὰ ἐμποδίζει καὶ τὸ βάθαιμα τῆς ἐρευνας πάνω σὲ σοβαρὰ προβλήματα τῆς σύγχρονης ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ἐχομε τὴ γνώμη ὅτι ἡ ἔλλειψη δὲν προέρχεται ἀπὸ ὑποκειμενικὲς ἀδυναμίες τῶν ἐρευνητῶν, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι σὲ διεθνή κλίμακα ἐπικρατεῖ ἡ ἀντίληψη πὼς οἱ παροικίες δὲν εἶναι στοιχεῖα ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἱστορικοῦ φαινομένου, τοῦ παροικιακοῦ. Ἡ κάθε παροικία ἐξετάζεται σὰν ἀνεξάρτητο φαινόμενο καὶ ὄχι σὰν ἐκδήλωση τῆς ἐξέλιξης τοῦ γενικοῦ παροικιακοῦ φαινομένου.

Ἡ ἱστορία τῶν νέων χρόνων γνώρισε πολλές παροικίες, δημιούργημα τῆς δραστηριότητος πολλῶν ἔθνων. Οἱ παροικίες αὐτές δὲν μπαίνουν στὴν ἱστορία ταυτόχρονα. Ἐμφανίζονται πότε ἐδῶ καὶ πότε ἐκεῖ. Ἐπίσης δὲν ἀκολουθοῦν ταυτόσημο δρόμο ἐξέλιξης. Ἐνῶ μιὰ σειρά αἰτίες προκαλοῦν τὸν θάνατο ὀρισμένων παροικιῶν, τὰ ἴδια αἴτια δημιουργοῦν τὶς προϋποθέσεις γιὰ τὴν γένεση καὶ ἀνάπτυξη ἄλλων. Ἀπὸ μιὰ δοσμένη ὁμως ἐποχὴ καὶ ἔπειτα (μετὰ τὸ πρῶτο τέταρτο τοῦ αἰώνα μας), βλέπουμε ὅλες τὶς παροικίες νὰ ζοῦν τὶς συνθήκες γενικῆς κρίσης καὶ παρακμῆς. Ἡ ἱστορικὴ λογικὴ μᾶς πείθει ὅτι οἱ πολύμορφες ἰδιομορφίες ποὺ παρουσιάζονται, δὲν μποροῦν νὰ εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ οἱ διαφορετικὲς ἐκδηλώσεις τῆς ἐξέλιξης τοῦ ἴδιου φαινομένου, τοῦ παροικιακοῦ. Ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξη καὶ ἡ ἱστορικὴ λογικὴ συμπίπτουν, ὁμως δὲν συνταυτίζονται ἀπόλυτα. Ἡ πρώτη περικλείνει μέσα της ὅλες τὶς λεπτομέρειες, ἰδιομορφίες καὶ συμπτώσεις τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος. Ἡ δεύτερη, ἐκφράζει τὴν συμπύκνωση, τὴν γενίκευση καὶ ἀντανακλά τὴν ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα μέσα στὰ πλαίσια τῶν διαπιστώσεων γιὰ τὴν νομοτέλεια τῶν ἱστορικῶν φαινομένων, γιὰ τὴν οὐσία τους. Ἡ ἱστορικὴ μνήμη μᾶς βοηθᾷ νὰ διαπιστώσουμε πολλὰ ἱστορικὰ φαινόμενα ποὺ παρουσιάσθηκαν στὴν πορεία τοῦ χρόνου, κάτω ἀπὸ τὶς πιὸ διαφορετικὲς μορφές. Ἡ πολυμορφία τους, ὅπως ἀπόδειξε ἡ ἐπιστημονικὴ ἐρευνα, δὲν διάψευσε, ἀλλὰ ἐπιβεβαίωσε τὴν ὕπαρξή τους. Ἡ θεοκρατικὴ φαραωνικὴ κοινωνία λ.χ. καὶ ἡ κοινωνία τῆς δημοκρατικῆς Ἀθῆνας, ἦσαν διαφορετικὲς ἐκδηλώσεις τοῦ ἴδιου ἱστορικοῦ φαινομένου, τοῦ δουλοκτητικοῦ κοινωνικοῦ καθεστώτος. Καὶ οἱ δύο κοινωνίες διέπονταν ἀπὸ τοὺς ἴδιους γενικοὺς νόμους, ποὺ κάτω ἀπὸ διαφορετικὲς συνθήκες δὲν ἐπέδρασαν μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Γιὰ ὅλα αὐτὰ νομίζουμε ὅτι ἡ ἀντίληψη πὼς οἱ παροικίες δὲν εἶναι ἐκδηλώσεις τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ φαινομένου, τοῦ παροικιακοῦ, δὲν εὐσταθεῖ, ἀποτελεῖ ἀπλοποίηση τῆς ἱστορικῆς λογικῆς. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὅμως καὶ κάθε προσπάθεια ποὺ ἀγνοεῖ τὶς ἰδιομορφίες τῶν παροικιῶν, ποὺ δὲν βλέπει

ΤΙΣ ΠΑΡΟΙΚΙΕΣ*

τούς ιδιαίτερους νόμους εξέλιξης κάθε παροικίας χωριστά, που πηγαίνει να εξηγήσει τα πάντα στην βάση της γενικής νομοτέλειας του παροικιακού φαινομένου, είναι αναμφισβήτητος σχηματισμός απαράδεκτος από την ιστορική επιστήμη. Το ιστορικό φαινόμενο των παροικιών περιλαμβάνει ένα σύνολο από περίπλοκα προβλήματα που ανάγονται τόσο στην παγκόσμια ιστορική κοινωνική εξέλιξη, όσο και στην ιδιόμορφη ανάπτυξη των χωρών στις οποίες εμφανίστηκαν και έδρασαν παροικίες και των εθνικών έστιών από τις οποίες προέρχονται οι πάροικοι.

Ξεκινώντας από την επιστημονική αρχή ότι βασισμένοι σε γενικούς νόμους, της ιστορικής εξέλιξης, μπορούμε με την μέθοδο της ανάλυσης να φτάσουμε στην εξεύρεση και επίλυση μιάς σειράς ειδικών προβλημάτων, θεωρούμε ότι είναι ανάγκη να σταθούμε πρώτα απ' όλα, πάνω στο γενικό πρόβλημα της φύσης και της ουσίας, των παροικιών. Είναι πολλές φορές, όπως στην περίπτωση μας, υποχρεωτικός ο δρόμος αυτός, δηλαδή ο δρόμος της σύνθεσης προς την ανάλυση, μιά και έτσι μόνο θα γίνει δυνατό να συστηματοποιηθούν δημιουργικά οι διάφορες πλούσιες γνώσεις και στοιχεία που συγκεντρώθηκαν για τις παροικίες, χάρη στην προσπάθεια πολλών έρευνητών. Στην περίπτωση μας αν δεν δούμε σωστά την ουσία του παροικιακού φαινομένου, θα μείνουν αναξιοποίητες οι πηγές μελέτης και δεν θα γίνει προώθηση της έρευνας για την ιστορία των παροικιών.

Τι είναι παροικία. Πρόκειται για τον γόρδιο δεσμό της ιστορίας των παροικιών. Μέχρι σήμερα επικρατούν διάφοροι όρισμοί που έχουν ένα κοινό: όλοι δεν ανταποκρίνονται στις επιστημονικές απαιτήσεις και δεν εκφράζουν την ουσία του πράγματος. Κατά τον ελληνικό όρισμό, παροικία είναι ή πρόσκαιρη διαμονή συνόλου όμοιων σε ξένη χώρα.² Ο όρισμός αυτός, ταυτίζεται και με τον όρισμό που δίνουν οι Άγγλοι. Παροικία κατά τον όρισμό της Βρετανικής Έγκυκλοπαίδειας, είναι μία ομάδα όμοιων που εγκαθίσταται σε άλλη χώρα, αλλά και που διατηρεί την νομιμοφροσύνη της προς την πατρίδα.³ Οι Άμερικανοί χρησιμοποιούν τον ίδιο όρισμό, μόνο που διευκρινίζουν ότι οι πάροικοι διευθύνονται από το έθνικό Κέντρο,⁴ ότι πολιτικά εξαρτώνται από την χώρα τους⁵ και νομικά από το κράτος που προέρχονται.⁶ Μερικοί Σοβιετικοί θεωρούν παροικία κάθε εθνική ομάδα που μεταναστεύει σε άλλο κράτος, ή και σε άλλη εθνική περιοχή του ίδιου κράτους.⁷ Και ή γαλλική όρολογία δεν έχει καμμιά ουσιαστική διαφορά με τις άλλες, πάνω στον όρισμό της παροικίας.⁸ Υπάρχει κι ένας γερμανικός όρισμός που θεωρεί παροικία, μόνο την εγκατάσταση ομάδας Ευρωπαίων σε άλλη ήπειρο.⁹ Τι μαρτυρούν όλες αυτές οι ταυτόσημες στην βάση τους έννοιες; Ότι πάνω στο πρόβλημα της έννοιας των παροικιών σταματούν στο πρώτο στάδιο της εξέλιξης της γνώσης, στο στάδιο των παρατηρήσεων για τα έξωτερικά φαινόμενα των παροικιών, στο στάδιο των αισθήσεων. Οι πιο πάνω όρισμοί, δεν μάς απαντούν, ούτε στο πρόβλημα του αν και κατά πόσον, ή παροικία είναι ιστορική κατηγορία, ούτε γιατί παρουσιάζεται σε μιά δοσμένη εποχή το παροικιακό φαινόμενο, ούτε γιατί δεν είναι επαναληπτό στην ιστορία. Είναι όρισμοί που δεν εκφράζουν την ουσία και άρα οδηγούν στις πιο αυθαίρετες εξηγήσεις.

Με βάση το πλούσιο υλικό και τις πηγές, με βάση τα επιστημονικά επιτεύγματα της ιστορικής έρευνας, πάνω στα προβλήματα της νεώτερης ιστορίας, μπορούμε προχωρώντας από την απλή παρατήρηση, στην έννοια της παρατήρησης, να διαπιστώσουμε τα χαρακτηριστικά και την ουσία της παροικίας. Αποτέλεσμα αυτού του τρόπου εργασίας, είναι και οι παρακάτω διαπιστώσεις που κάνουμε πάνω στο παροικιακό φαινόμενο. Κατά τη γνώμη μας, ή παροικία συγκεντρώνει τέσσερα βασικά χαρακτηριστικά που ανταποκρίνονται και στην ουσία της:

* Συνοπτική έκθεση των θέσεών μας πάνω σε μερικά βασικά προβλήματα της παροικιακής ιστορίας, που αναπτύσσονται και τεκμηριώνονται στην μονογραφία μας «Το Παροικιακό φαινόμενο».

α) Τὸ πρῶτο χαρακτηριστικὸ τῆς παροικίας εἶναι ὅτι ἀποτελεῖ μιὰ κοινωνικὴ ὁμάδα ἀνθρώπων, ἱσ τ ο ρ ι κ ᾶ δ ι α μ ο ρ φ ω μ ἔ ν η. Τὸ χαρακτηριστικὸ αὐτὸ εἶναι κοινὸ σὲ ὄλες τὶς κατηγορίες τῆς κοινωνικῆς ὑπαρξης τῶν ἀνθρώπων. Καὶ τὰ γένη καὶ ἡ φυλὴ καὶ ἡ λαότης καὶ ἡ ἐθνότης καὶ τὰ ἔθνη, εἶναι κοινωνικὲς ὁμάδες ἀνθρώπων ἱστορικὰ διαμορφωμένες. Ἄρα αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ οὐσία τῆς παροικίας.

β) Τὸ δεύτερο χαρακτηριστικὸ τῆς παροικίας εἶναι ὅτι τὰ μέλη τῆς ἔχουν κοινὴ ψυχροσύνθεση, κοινὴ ἐθνικὴ συνείδηση. Ἄλλὰ κοινότητα ἐθνικῆς συνείδησης ἔχουν καὶ τὰ ἔθνη. Κατὰ συνέπεια οὔτε καὶ αὐτὸ μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ ἀποφασιστικὸ, τὸ ξεχωρὸ γνῶρισμα τοῦ παροικιακοῦ φαινομένου.

γ) Τὸ τρίτο χαρακτηριστικὸ τῆς παροικίας εἶναι ὅτι αὐτὴ ζεῖ καὶ δρᾷ ἔξω ἀπὸ τὸν κύριον κορμὸ τοῦ ἔθνους στὸ ὁποῖο ἀνήκει. Εἶναι τμῆμα τοῦ πού, ὅμως, ἔχει χάσει τὴν κοινότητα ἐδάφους μὲ τὸ ἐθνικὸ σύνολο. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἀποτελεῖ κάτι τὸ ἰδιαίτερο, χωρὶς νὰ εἶναι ὅμως καὶ τὸ καθοριστικὸ στοιχεῖο τῆς ἔννοιας τῆς παροικίας. Ὑπάρχουν πολλὰ ὁμοιογενῆ ἐθνικὰ κοινωνικὰ σύνολα ποὺ χάρη σὲ μιὰ σειρὰ ἱστορικῶν αἰτίων ἀπομονώθηκαν ἀπὸ τὸν ἐθνικὸν κορμὸ καὶ μετατράπηκαν σὲ ἐθνικὴ μειονότητα, μέσα σὲ ἄλλο ἐθνικὸ περιβάλλον, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἀποτελοῦν παροικία.

δ) Τὸ τέταρτο χαρακτηριστικὸ τῆς παροικίας εἶναι ὅτι ἀποτελεῖ τμῆμα ἑνὸς ἔθνους ποὺ ζεῖ ἔξω ἀπὸ τὸν ἐθνικὸν κορμὸ. Μέσα στὶς συνθήκες ποὺ δημιουργοῦνται καὶ ἐπικρατοῦν οἱ ἀστικὲς παραγωγικὲς σχέσεις καὶ ἡ παγκόσμια ἀστικὴ ἀγορὰ καὶ ὅπου πραγματοποιεῖται ὁ ἀστικὸς διεθνὴς καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας, ὅπου ἡ ἀμοιβὴ τῆς ἐργατικῆς δυνάμει καθορίζεται καὶ ἀπὸ τὸ νόμο τῆς προσφορᾶς - ζήτησης, ὅπου ἐμφανίζεται ὁ τεχνητὸς ὑπερπληθυσμὸς καὶ τὸ μεταναστευτικὸ ρεῦμα, μέσα σ' αὐτὲς λοιπὸν τὶς συνθήκες τὸ ἐθνικὸ αὐτὸ τμῆμα, θγῆκε ἔξω ἀπὸ τὰ ἐδαφικὰ ὄρια τῆς πατρίδας του. Βαθμιαίᾳ ὁργανώθηκε σὲ κοινωνικὴ ὁμάδα σὰ πλαίσια ξένου περιβάλλοντος καὶ ἀντικειμενικὰ ἔθεσε ἄμεσα τὸν ἑαυτὸ του στὴν ἐξυπηρέτηση τῆς παγκόσμιας ἀγορᾶς καὶ τοῦ διεθνούς ἐμπορίου.

Αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ ξεχωριστό, τὸ ἀποφασιστικὸ στοιχεῖο τῆς παροικίας, ἐκεῖνο ποὺ καθορίζει καὶ τὸν ἱστορικὸν ρόλο. Κατὰ τὴ γνώμη μας λοιπὸν, παροικία εἶναι μιὰ ἱστορικὰ διαμορφωμένη κοινότητα ἀνθρώπων μὲ κοινὴ ἐθνικὴ συνείδηση, ποὺ ζεῖ ἔξω ἀπὸ τὸ ἐδαφος τῆς ἐθνικῆς ἐστίας καὶ ποὺ μὲ τὴν οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ τῆς δραστηριότητα ἐξυπηρετεῖ ἄμεσα τὴν παγκόσμια καὶ τὴν ἐθνικὴ ἀστικὴ ἀγορὰ σὲ μιὰ δοσμένη ἱστορικὴ ἐποχή.

Φυσικὰ παροικίαι δὲν συγκροτοῦν ὅλοι οἱ μετανάστες. Γενικὰ ἡ πλειοψηφία τους εἶναι πρόσφυγες οἰκονομικῶν αἰτίων. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ πολλὰ παραδείγματα στὴν νεώτερη ἱστορία ποὺ μᾶς δείχνουν ὅτι ἡ μετανάστευση εἶναι καὶ προϊόν πολεμικῆς βίας, ἐθνικῶν καὶ θρησκευτικῶν διωγμῶν. Τὸ ποιά μορφή κοινωνικῆς ὁργάνωσης παίρνουν οἱ μετανάστες στὴν ξενιτεία, αὐτὸ εἶναι ἓνα ζήτημα ποὺ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὶς ὑλικὲς συνθήκες τοῦ τόπου, στὸν ὁποῖο καταφεύγουν καὶ ὄχι ἀπὸ τὰ κίνητρα καὶ τὶς αἰτίαι τοῦ ξενιτεμοῦ τους. Ἀναφέρουμε χαρακτηριστικὰ τὸ παράδειγμα τῶν μεταναστῶν - οἰκονομικῶν προσφύγων. Βασικὰ χωρίζονται σὲ δυὸ ὁμάδες: σ' ἐκείνη τοῦ παροίκου καὶ σὲ ἐκείνη ποὺ τὰ μέλη τῆς προσφέρονται σὰ φτηνὴ ἐργατικὴ δυνάμει στ' ἀνεπτυγμένα ἀστικὰ βιομηχανικὰ κέντρα.

Ὅπου ὑπάρχουν πάροικοι, ἐκεῖ καὶ οἱ μετανάστες ἐργαζόμενοι συμμετέχουν ἀντικειμενικὰ στὴν παροικιακὴ δραστηριότητα, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι βρίσκονται κοινωνικὰ σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν παροικιακὴ ἡγεσία. Δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε ὅτι κάθε παροικία συγκροτεῖται ἀπὸ διαφορετικὲς κοινωνικὲς δυνάμει. Ἡ ἀνάλυση τῶν ἐσωτερικῶν κοινωνικῶν δυνάμεων κάθε παροικίας, ἔρχεται νὰ δείξει ὅτι καὶ ὅταν οἱ ἐργαζόμενοι πάροικοι ἀποτελοῦν πλειοψηφία, δὲν παίζουν καθοριστικὸ ρόλο στὴν διαμόρφωση τοῦ χαρακτῆρα τῆς. Οἱ ἐργαζόμενοι πάροικοι δυναμώνουν τὴν παροικιακὴ ὁργάνωση καὶ δὲν τὴν ἐξασθενοῦν. Οἱ ἐσωτερικὲς παροικιακὲς ἀντιθέσεις, ἐπιταχύνουν τὴν ἀποσύνθεση τῶν παροικιῶν μόνο στὸ στάδιο τῆς παρακμῆς τους. Προηγούμενα ὁ ρόλος τους δὲν εἶναι ἀποφασιστικὸς. Δὲν θὰ πρέπει νὰ ξεφεύγει ἀπὸ τὴν ἀντίληψή μας ὅτι οἱ ἐργαζόμενοι πάροικοι δὲν παίζουν τὸν ρόλο τῆς φτηνῆς ἐργατικῆς δυνάμει σὰ ἀνεπτυγμένα βιομηχανικὰ κέντρα, ἀλλὰ καλύπτουν τὶς ἀνάγκες τῆς στελέχωσης μὲ διοικητικὸ καὶ τεχνικὸ προσωπικὸ τῶν ξένων ἐπιχειρήσεων.

Ἀντίθετα ὁ οἰκονομικο - κοινωνικὸς ρόλος τῶν μεταναστῶν — φτηνὴ ἐργατικὴ δυνάμει — διαφέρει κατὰ πολὺ ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ ἐργαζόμενου παροίκου. Αὐτοὶ ἀπὸ τὴ μιὰ ἔρχονται μὲ τὰ χαμηλὰ μεροκάματα νὰ δημιουργήσουν ὑπερκέρδη στοὺς μισθωτῆς τους καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη παίζουν τὸν ρόλο τοῦ ἀνασταλτικοῦ παράγοντα στὴν ἀνάπτυξη τῆς πάλαι τῶν ντόπιων ἐργαζομένων γιὰ τὴν καλύτερη τῶν ὄρων ἐργασίας. Μόνο στὴν περίοδο τῆς κατάκτησης τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς ἐκβιομηχάνισής τῆς, οἱ μετανάστες ἐργαζόμενοι δὲν εἶχαν αὐτὴ τὴν ἰδιότητα. Ἦταν τὸ ἔμψυχο κεφάλαιο ποὺ μεταφερόταν ἀπὸ τὴν Εὐρώπη στὸν Νέο Κόσμο. Οἱ μετανάστες μὴ πάροικοι, δὲν ὁργανώνονται πάνω σὲ παροι-

κιακή βάση. Με την πάροδο του χρόνου αφομοιώνονται από τον ντόπιο πληθυσμό, αν και στις αποικιακές μητροπόλεις, η αφομοιωτική τάση έμποδίζεται από τις ρατσιστικές διακρίσεις.

Ο διαχωρισμός σε παροίκους και σε μη παροίκους μετανάστες, είναι νομίζουμε θεμελιώδης αρχή που πρέπει να τηρείται από τους έρευνητές του παροικιακού φαινομένου. Διαφορετικά μόνο σε αδιέξοδο μπορούμε να οδηγηθούμε. Όταν τον κάθε μετανάστη τον θεωρούμε και πάροικο, τότε είναι αδύνατο σωστά να επιστημόνουμε που πραγματικά έμφανίζεται η παροικιακή δραστηριότητα. Δυστυχώς αυτό είναι πολύ συνηθισμένο λάθος που έχει σαν αποτέλεσμα να αντιμετωπίζεται η παροικιακή έμφάνιση σαν ιστορικό σύμπτωμα και όχι σαν προϊόν της ιστορικής εξέλιξης.*

Τά στάδια της παροικιακής ανάπτυξης και εξέλιξης. Το ιστορικό φαινόμενο « παροικία », είναι γέννημα των νέων χρόνων μιά και στους χρόνους αυτούς δημιουργείται η έθνική συνείδηση, η παγκόσμια άστική αγορά και το διεθνές εμπόριο. Έπομένως για να προχωρήσουμε στον καθορισμό των ιδιαίτερων σταδίων εξέλιξης των παροικιών, είμαστε υποχρεωμένοι να βασιζόμαστε στην εξελικτική πορεία των έθνων, της παγκόσμιας αγοράς και του διεθνούς εμπορίου. Δεν χωρεί αμφιβολία ότι το πρόβλημα αυτό είναι από τα πιο σημαντικά της Ιστορίας των παροικιών, συνάμα δέ και από τα πιο δύσκολα. Η σωστή επίλυσή του αποτελεί προϋπόθεση για την επιστημονική αξία κάθε μελέτης πάνω στις παροικίες.

Πώς όμως εκδηλώνεται η γένεση του παροικιακού φαινομένου, ποιές είναι οι σχέσεις εξέλιξής του, σε συνάρτηση με την υπόλοιπη ιστορική πορεία, ποιές είναι οι έσωτερικές σχέσεις γένεσης, ανόδου και παρακμής του, ποιές είναι οι ιδιομορφίες της παροικιακής εξέλιξης; Αυτά είναι τα βασικά προβλήματα που μπαίνουν για την επίλυση του μεγάλου θέματος της περιοδολόγησης της Ιστορίας των παροικιών.

Για την αποφυγή παρανοήσεων, τονίζουμε ότι μέσα στην γενική περιοδολόγηση, γενική γιατί όλες οι παροικίες είναι εκδηλώσεις της επενέργειας των ίδιων νόμων της ιστορικής εξέλιξης μιάς δοσμένης εποχής, ένσωματώνονται και οι είδικοί ιστορικοί σταθμοί κάθε παροικίας: είδικοί που δημιουργούνται από τις ιδιομορφές υλικές συνθήκες μέσα στις όποιες έμφανίζονται και εξελίσσονται οι διάφορες παροικίες χωριστά.

Μελετήσαμε το παροικιακό φαινόμενο σε διάφορες χώρες¹⁰ και καταλήξαμε στο βέβαιον, κατά τη γνώμη μας, συμπέρασμα ότι παρά τις διαφορές που παρουσιάζονται στην εξελικτική πορεία κάθε παροικίας, είναι έκδηλη η ταυτότητα της γενικής πορείας όλων των παροικιών: ταυτότητα που παρουσιάζεται κάτω από την ποικιλία μορφών προσαρμογής στις είδικές συνθήκες. Η μελέτη μας έγινε σε συνάρτηση με τα γενικότερα προβλήματα του διεθνούς καταμερισμού της εργασίας, της παγκόσμιας αγοράς, του διεθνούς εμπορίου και της πολιτικής των διαφόρων κρατικών δυνάμεων. Η διαπίστωσή μας πως οι παροικίες αποτελούν παγκόσμιο ιστορικό φαινόμενο με ένιαία γενική νομοτέλεια εξέλιξης, συμπληρώνεται με μιά άλλη παρατήρηση: ότι η παροικιακή εξέλιξη είναι παράλληλη με εκείνη του διεθνούς καταμερισμού της εργασίας, έτσι όπως εκδηλώνεται στους τομείς, παραγωγικές δυνάμεις, παγκόσμια αγορά, διεθνές εμπόριο.

Στην βάση αυτών των διαπιστώσεων και παρατηρήσεων, προχωρήσαμε και στην γενική περιοδολόγηση της Ιστορίας των παροικιών, περιοδολόγηση που δίνουμε συνοπτικά σε τούτη την ανακοίνωσή μας.**

Η πρώτη περίοδος των παροικιών (τέλη 16ου - αρχές 19ου αιώνα). Είναι περίοδος ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων με χαρακτηριστικό γνώρισμα στην παραγωγή την **μ α ν ι φ α κ τ ο ρ ύ ρ α**. Στην περίοδο αυτή γεννιούνται και ολοκληρώνονται οι άστικές παραγωγικές σχέσεις. Στην οικονομία την πρώτη θέση την έχει το εμπόριο και η παραγωγική δραστηριότητα εξαρτάται από αυτό. Ο παραγωγός είναι εξαρτημένος από τον έμπορα.

Οι απαιτήσεις των νέων άστικών παραγωγικών σχέσεων που άρχισαν να γεννιούνται τον 16ο αιώνα, ζητούν έπιτακτικά το σπάσιμο της φεουδαρχικής φυσικής οικονομίας, την ανάπτυξη της εμπορευματικής παραγωγής στην πιο ύψηλή της μορφή. Έτσι σπάνε βαθμιαία την άσφυκτική φεουδαρχική απομόνωση, πλαταίνουν όλο και περισσότερο τον κύκλο της εμπορευματικής παραγωγής και φτάνουν να δημιουργήσουν τον διεθνή άστικό καταμερισμό της εργασίας, την παγκόσμια αγορά και το διεθνές εμπόριο. Ο διεθνής άστικός καταμερισμός της εργασίας έχει χαρακτήρα ανταγωνιστικό. Βασίζεται στην ανισότητα των διεθνών οικονομικών σχέσεων και γίνεται κάτω από τέτοιες μορφές εμπορικών συναλλαγών, ώστε να έξυπηρετούν τους ισχυρότερους. Το προβάδισμα στις μεγάλες αλλαγές το είχε η Δυτική Ευρώπη. Έμφανίζονται μεγάλα διεθνή εμπορικά και βιοτεχνικά κέντρα και με-

(*) Οι έβραϊκές κοινότητες σε όλο τον κόσμο, δέν συγκαταλέγονται στις παροικίες. Είναι ένα είδικό ιστορικό φαινόμενο με το όποιο δέν ασχολείται ή έρευνά μας.

** Περιοδολόγηση = επιστημονικός χωρισμός σε περιόδους της Ιστορίας των Παροικιών.

γάλες έμπορικές δυνάμεις που έπιβάλλουν τις θελήσεις τους ή μάλλον τὰ συμφέροντά τους. Στην άρχή τέτοιες δυνάμεις ήσαν ή Πορτογαλία, ή 'Ισπανία, ή 'Ολλανδία και άργότερα ή Γαλλία, ή 'Αγγλία και οι Η.Π.Α. 'Η άνακάλυψη τής 'Αμερικής και τών θαλασσίων δρόμων, δημιούργησαν για την Εύρώπη τεράστιες άγορές στην 'Ασία και τὸ δυτικὸ ήμισφαίριο. 'Εμφανίζονται μεγάλες έμπορικές έταιρίες που έξασφαλίζουν στην Εύρώπη τὰ προϊόντα τής 'Αμερικής και τής 'Ασίας και τοποθετοῦν κάτω από εϋνοϊκούς δρους τὰ εϋρωπαϊκά έμπορεύματα στις χώρες του έξωτερικού. 'Η ανάγκη όπως οι μεγάλες έμπορικές δυνάμεις, που ήσαν και ισχυρά κράτη, έξασφαλίσουν τὸ μονοπώλιο στὸ διεθνές έμπόριο, δημιουργεί την όρμητικὴ τάση τής άποικιακῆς κατάρκτησης στην περίοδο αϋτή. 'Η ίδια ανάγκη δημιούργησε και τὴν άναγκαιότητα τής έμφάνισης του παροικιακού φαινομένου. Ταυτόχρονα ή ανάπτυξη τών άστικῶν σχέσεων δυναμώνει τὴν έθνογενετικὴ εξέλιξη δίνοντας τὴν δυνατότητα τής έμφάνισης τών συγκεντρωτικῶν έθνικῶν κρατῶν και τών αντιφεουδαρχικῶν έθνικοαπελευθερωτικῶν άστικῶν κινημάτων, στοιχεία που παίζουν σημαντικό ρόλο στην παροικιακὴ διαμόρφωση.

'Η παροικιακὴ έμφάνιση και εξέλιξη. Στις νέες συνθήκες όπου τὸ έμπόριο γίνεται ή πιὸ μεγάλη πηγή υλικῆς και ήθικῆς δύναμης, όπου τὸ έμπόρευμα κυριολεκτικὰ θεοποιείται και ή τάση για τὴν έμπορικὴ άπασχόληση κυρίαρχο ίδανικό, εμφανίζονται οι παροικίες.

α) Στις άποικιακές χώρες, οι παροικίες εμφανίζονται σαν άμεσος συνδετικός κρίκος ανάμεσα στην ντόπια άγορὰ και τὴν άγορὰ τής κυρίαρχης άποικιακῆς δύναμης. 'Ασχολοῦνται με τὴν διοργάνωση τής έμπορικῆς κίνησης πάνω στις σχέσεις τής άποικιοκρατικῆς έξάρτησης. Γι' αϋτὸ εϋκολα και γρήγορα αναπτύσσονται και δυναμώνουν. Τέτοιες παροικίες ήσαν οι Πορτογαλικές, οι 'Ολλανδικές και οι 'Αγγλικές στην 'Απω 'Ανατολή.

β) Παροικίες παρουσιάζονται και σ' εκείνες τις μὴ άποικιακές χώρες, που διατηροῦσαν, όμως, σχεδὸν άπαραβίαστες τις φεουδαρχικές κοινωνικές σχέσεις και βρίσκονταν, σὲ σύγκριση με τὴν Δ. Εύρώπη, σὲ οίκονομικὴ καθυστέρηση. Τὸ έμπόριο έδῶ δὲν διεξάγεται μονοπώλιακά από μία μόνο έμπορικὴ δύναμη. Στὸ έδαφός της ανταγωνίζονται δυὸ και περισσότερες δυνάμεις. Οι ανταγωνιστὲς προσπαθοῦν νὰ έξασφαλίσουν όσο μπορούν περισσότερα προνόμια για τὸν εαυτὸ τους. Δημιουργεῖται ὁ άποικιακὸς θεσμός τών διομοιογήσεων που στην 'Οθωμανικὴ Αϋτοκρατορία π.χ. μῆκε σ' εφαρμογὴ από τὸν 17ο κι' ὄλας αἰῶνα. Οι συνθήκες τής παραγωγῆς, στὸ επίπεδο τής μανιφακτούρας, επέτρεψαν τὴν παραπέρα βιοτεχνικὴ ανάπτυξη στις χώρες αϋτές. 'Η δὲ αϋξηση τών έμπορικῶν τους συναλλαγῶν με τις μεγάλες δυνάμεις μέσα στις συνθήκες τής κρατικῆς αϋτοτέλειας, προκάλεσαν τὸ δυνάμωμα τών ντόπιων έμπορικῶν στοιχείων. 'Ετσι ὁ ρόλος τών παροικιῶν, σ' αϋτές τις συνθήκες δὲν είναι από πρώτη άποψη τόσο σαφής, όσο στις κλασσικές μορφές άποικίας. Τὰ πράγματα περιπλέκονται περισσότερο και από τὸ γεγονός ὅτι ή έλλειψη ένὸς απόλυτου ξένου κυρίαρχου, δημιουργοῦσε τις προϋποθέσεις εμφάνισης πολλῶν παροικιῶν, πολύμορφης έθνικῆς καταγωγῆς, που μπλέκονται στὸν ανταγωνισμό τών μεγάλων μέσα σ' ἓνα κλίμα έθνικου φανατισμοῦ και μίσους. Πίσω όμως από τις ιδιομορφίες, κρύβονταν ή οὐσία τής πραγματικότητας. Οι παροικίες έξασφάλιζαν με τὴν έμπορικὴ και λοιπὴ δράση τους τὰ προνόμια για τις έμπορικές δυνάμεις. 'Αναφέρουμε για παράδειγμα τις ξένες παροικίες στην 'Οθωμανικὴ Αϋτοκρατορία.

γ) Παροικίες εμφανίζονται και στα αναπτυγμένα διεθνῆ έμπορικὰ κέντρα. Πῶς, όμως, εξηγεῖται τὸ φαινόμενο αϋτό, όταν μάλιστα βλέπουμε νὰ δημιουργοῦνται έδῶ και παροικίες από έθνικὲς ομάδες που προέρχονται από καθυστερημένες οίκονομικὰ χώρες; 'Η προσεκτικὴ έρευνα τής δραστηριότητας τών πιὸ πάνω παροικιῶν, μὰς δείχνει ὅτι πρόκειται για κατανοητὴ ιδιομορφία. Τὸ σχετικὰ χαμηλὸ επίπεδο τών παραγωγικῶν δυνάμεων, έκανε δυνατὴ και αναγκαία τὴν σὲ μεγάλη κλίμακα ανταλλαγὴ τών βιοτεχνικῶν προϊόντων, ανεξάρτητα από ποιά χώρα προερχόταν. 'Ετσι βλέπουμε νὰ δημιουργοῦνται παροικίες και από έθνικὲς ομάδες τών καθυστερημένων, ἀλλὰ αϋτοτελῶν κρατῶν, στα μεγάλα έμπορικὰ και βιομηχανικά κέντρα τής Εύρώπης. Οι παροικίες αϋτές φρόντιζαν για τὴν τοποθέτηση τών άγροτικῶν και βιοτεχνικῶν προϊόντων τής χώρας τους στην εϋρωπαϊκὴ άγορὰ και έξασφάλιζαν τὴν άνάλογη τοποθέτηση στα έμπορεύματα τών ξένων δυνάμεων στην πατρίδα τους. Φυσικὰ οι ανταλλαγές γινόνταν πάνω στις αρχές τής άνισότητάς και τών προνομίων για τις μεγάλες δυνάμεις. Αϋτὸ όμως δὲν έμπόδιζε τους παροίκους νὰ πλουτίζουν, ν' αποκτοῦν κοινωνικὴ δύναμη, άκτινοβολία και έπιρροή. Παράδειγμα έχουμε τις έλληνικὲς παροικίες τής Κεντρικῆς Εύρώπης. 'Από τὸ πλούσιο λόγου χάρη άρχεϊακὸ υλικὸ του Σ. Λάμπρου,¹¹ μαθαίνουμε ὅτι οι 'Ελληνες πάροικοι τής Βιέννης, τής Τεργέστης, τής Πέστης, άσχολοῦνταν με τὸ έμπόριο ανάμεσα στην 'Οθωμανικὴ και κεντρικὴ Αϋτοκρατορία, ὅτι ήταν ισχυροὶ και ὅτι ή έπιρροή τους έφτανε μέχρι τὴν αϋστριακὴ Αϋλή. Τὸ πῶς μεγαλοῦργησε π.χ. ή οίκογένεια Σίνα στην Βιέννη μὰς τὸ δίνει και μιὰ χαρακτηριστικὴ νεκρολογία για τὸν Γ. Σίνα στην έφημερίδα «'Ηλιος».¹² 'Ο οίκος Σίνα απέκτησε τὴν τεράστια δυνάμη του στην Βιέννη, έμπορευόμενος τὸ μακεδονικὸ βαμβάκι με έτοιμα βιομηχανικά προϊόντα τής Αϋστρίας.

δ) Στην ίδια περίοδο δημιουργούνται και οι παροικίες του διαμετακομιστικού κεφαλαίου. Η διαρκής αύξηση των διεθνών ανταλλαγών, διαρκώς αυξάνει και την σημασία των παγκόσμιων μεταφορών. Το έφοπλιστικό κεφάλαιο έπαιρνε ένεργό και πιο σημαντικό ρόλο στην παγκόσμια αγορά. Οι εκπρόσωποί του, στήνουν τις παροικίες του σε όλα τα μεγάλα λιμάνια και κέντρα επικοινωνίας του διεθνούς εμπορίου. Τέτοιες παροικίες ήταν στα τέλη του 18ου αιώνα και οι παροικίες των Ελλήνων του Εύξεινου Πόντου. Οι πάροικοι, εκπρόσωποι των έφοπλιστών, διευκόλυναν με τη δράση τους τις μεταφορές των εμπορευμάτων, εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα και τα συμφέροντα του έφοπλιστικού κεφαλαίου.

Γενικά οι παροικίες της περιόδου 16ος — 19ος αιώνας, αντικειμενικά ήσαν φορείς προόδου. Με την δραστηριότητα τους προωθούσαν την παγκόσμια αγορά και το διεθνές εμπόριο, δυνάμωναν την ανάπτυξη των νέων αστικών παραγωγικών σχέσεων και βοηθούσαν στην επιτάχυνση της έθνογενετικής εξέλιξης και της εμφάνισης των εθνικών κρατών. Η πορεία του έλληνικού διαφωτισμού και η οικονομική και πολιτική ιστορία της Ελλάδας του πρώτου μισού του 19ου αιώνα, αποτελούν επιβεβαίωση του συμπεράσματος αυτού.

Η Δεύτερη περίοδος των παροικιών (άρχες 19ου αιώνα μέχρι τέλη του.) Αποφασιστικό νέο στοιχείο της παγκόσμιας εξέλιξης είναι η υπεροχή του βιομηχανικού κεφαλαίου και η έξαρση του εμπορικού απ' αυτό. Τώρα το εμπόριο υπακούει στις ανάγκες της βιομηχανίας.

Άλλο νέο στοιχείο, αποτελεί η πλήρης εφαρμογή στην παραγωγή και το εμπόριο, των αρχών του ελεύθερου ανταγωνισμού. Στην περίοδο αυτή που βάσταξε πάνω από επτά δεκαετίες, η μεγάλη βιομηχανία έκτοπίζει την μανιφακτούρα και η βιοτεχνία επιζητεί σαν γνώρισμα της χαμηλής ανάπτυξης των καθυστερημένων χωρών. Ταυτόχρονα ο σκληρός ανταγωνισμός, προκαλεί ένα σταθερό ρεύμα έναλλασσόμενων πτωχεύσεων και ανθήσεων διαφόρων βιομηχανικών και εμπορικών επιχειρήσεων. Ο ισχυρότερος συντρίβει τον πιο αδύνατο. Πάνω στις ίδιες άνισες ανταγωνιστικές αρχές, αναπτύσσεται και επεκτείνεται και ο διεθνής καταμερισμός της εργασίας.

Το βιομηχανικό κεφάλαιο για να παράγει όλο περισσότερα και φτηνότερα προϊόντα, είχε ανάγκη από άφθονες φτηνές πρώτες ύλες. Την ανάγκη του αυτή γύρεψε, όπως ήταν φυσικό, να την καλύψει με την εκμετάλλευση των υπανάπτυκτων χωρών. Από την μια ήσαν οικονομικά αδύνατες και από την άλλη πλούσιες σε έδαφος και υπέδαφος. Στην περίοδο 1800 - 1870, όσες καθυστερημένες οικονομικά χώρες δεν μετατρέπονται σε άποικίες, πέφτουν στην οικονομική άποικιακή έξαρση του ξένου μεγάλου βιομηχανικού κεφαλαίου. Παρουσιάζεται νέο υλικό κίνητρο για την ένταση της άποικιακής κατάκτησης: οι υπανάπτυκτες χώρες μετατρέπονται σε τόπο τροφοδότησης φτηνών πρώτων υλών για την βιομηχανία του ξένου κεφαλαίου και εύνοϊκή αγορά τοποθέτησης των βιομηχανικών του προϊόντων.¹³

Η βιομηχανία όμως αναπτύσσεται τυφλά πάνω στον νόμο της προσφοράς και ζήτησης. Ο άναρχος τρόπος παραγωγής φέρνει τις περιοδικές οικονομικές κρίσεις, που εκδηλώνονται πρώτα στην σφαίρα της εμπορικής κυκλοφορίας και ύστερα στην ίδια την παραγωγή. Οι κρίσεις είναι παγκόσμιες και βλέπουμε μόνο μέσα στα πρώτα πενήντα χρόνια του περασμένου αιώνα, να συγκλονίζεται η παγκόσμια αγορά και το διεθνές εμπόριο έξη φορές (1810, 1815, 1819, 1825, 1836, 1847). Αναταραχή στο διεθνές εμπόριο προκαλεί και η εμφάνιση του θεσμού των χρηματιστηρίων. Τα χρηματιστήρια που γεννήθηκαν σαν συνέπεια της βιομηχανικής ανάπτυξης και της διεύρυνσης της παγκόσμιας αγοράς και του πιστωτικού συστήματος, έδωσαν την δυνατότητα να πάρει τεράστιες διαστάσεις ο εμπορικός καιροσκοπισμός, ή σπέκουλα.¹⁴ Τα χρηματιστήρια επιταχύνουν την συγκέντρωση τεραστίων κεφαλαίων, τον άποθησαυρισμό και ταυτόχρονα δημιουργούν μεγαλύτερη άναρχία στον καθορισμό των τιμών του διεθνούς εμπορίου.

Η παροικιακή άνοδος. Η ύποταξη του εμπορικού κεφαλαίου στο βιομηχανικό, η έξάλειψη της μανιφακτούρας, η παρακμή της βιοτεχνίας, το δυνάμωμα των αστικών σχέσεων σε παγκόσμια κλίμακα, η διεύρυνση του διεθνούς καταμερισμού της εργασίας και του διεθνούς εμπορίου, οι άλλες στα μεταφορικά μέσα, ο ελεύθερος ανταγωνισμός, οι παγκόσμιες οικονομικές κρίσεις, η όξυνση των αντιθέσεων ανάμεσα στις μεγάλες κρατικές δυνάμεις, η εμπορική σπέκουλα, η άποικιοποίηση των υπανάπτυκτων χωρών, η παραπέρα διαμόρφωση των εθνών, δημιούργησαν νέες συνθήκες για την παροικιακή εξέλιξη.

Την δεύτερη περίοδο της παροικιακής ιστορίας πρέπει, κατά την γνώμη μας, να την χωρίσουμε σε δυό στάδια. Και τούτο γιατί ενώ σε όλο το χρονικό διάστημα που άγκαλιάζει, διατηρείται ο χαρακτήρας της αναλλοίωτος (υπεροχή του βιομηχανικού κεφαλαίου), από μια δοσμένη έποχή δημιουργούνται άνασχηματισμοί άποφασιστικής σημασίας για την ποιοτική εξέλιξη των παροικιών.

Στο πρώτο στάδιο (1800 - 1850 περίπου), η Άγγλία έχει την άπόλυτη κυριαρχία

στην βιομηχανική παραγωγή και στο εμπόριο. Στο δεύτερο στάδιο (1850 - 1870), η Άγγλία χάνει την υπεροχή στον βιομηχανικό τομέα και μειώνεται η δύναμή της στο διεθνές εμπόριο. Έμφανίζονται σοβαροί ανταγωνιστές και εμπορικές συμμαχίες ανάμεσα στις μεγάλες δυνάμεις. Επίσης στην παραγωγή αποκτά προτεραιότητα η βαρεία βιομηχανία. Τέλος, γίνονται επαναστατικές αλλαγές στα μέσα μεταφοράς και επικοινωνίας. (Σιδηρόδρομος, υπερωκεάνια πλοία, τηλεγράφος).

Στις νέες συνθήκες της δεύτερης περιόδου, μιὰ σειρά παροικίες ακολουθούν τον δρόμο της παρακμής, ενώ άλλες γιγαντώνουν. Παρουσιάζουν ουσιαστική άνοδο σε σύγκριση με το παρελθόν, γεγονός που μαρτυρά και την γενική άνοδο του παροικιακού φαινομένου.

Οι παροικίες που τις συγκροτούσαν εθνικές ομάδες από τις υπανάπτυκτες χώρες και που δρούσαν στα μεγάλα αναπτυγμένα οικονομικά κέντρα της Ευρώπης, χάνουν την προοπτική ανανέωσης και μπαίνουν στο στάδιο της παρακμής. Το κέντρο της εμπορομεσιτικής δραστηριότητας εντοπίζεται στα εμπορικά κέντρα των υπανάπτυκτων χωρών. Το μεγάλο βιομηχανικό κεφάλαιο δεν έχει ανάγκη από παροίκους έμπορους στην αγορά του. Χρειάζεται παροίκους μεσίτες στους τόπους των φτηνών πρώτων ύλων. Τον καιρό της κυριαρχίας του εμπορικού κεφαλαίου, οι έμποροι πάροικοι της Ευρώπης, διαπραγματεύονταν τις συναλλαγές. Στην νέα κατάσταση, η απόλυτη υπεροχή του βιομηχανικού κεφαλαίου και η υποταγή των υπανάπτυκτων χωρών, εξάλειψαν μιὰ τέτοια δυνατότητα. Δεν υπάρχει πια λόγος για διαπραγματεύσεις, αλλά ανάγκη εμπορικών πρακτόρων που θα δρούσαν στους τόπους των φτηνών ύλων, θα φρόντιζαν για την συγκέντρωσή τους σε εξευτελιστικές τιμές και για την μεταφορά τους στα βιομηχανικά κέντρα του ξένου κεφαλαίου. Επίσης θα μεριμνούσαν για την καλύτερη δυνατή τοποθέτηση των βιομηχανικών προϊόντων του έξωτερικού. Έτσι βλέπουμε τους παροίκους της Ευρώπης ή να προσανατολίζονται στις ένδοευρωπαϊκές συναλλαγές ή να επιστρέφουν στην πατρίδα τους ή να μεταναστεύουν σε άλλους τόπους. Στην πρώτη περίπτωση βαθμιαία έχαναν την επαφή με την εθνική τους εστία. Στην δεύτερη βοηθούσαν την πατρίδα τους με τα κεφάλαια και τις ικανότητές τους, αλλά γίνονταν και συνεργοί στο έργο του ξένου κεφαλαίου στην εξαρτημένη χώρα τους. Στην τρίτη περίπτωση ανανεώνονταν σαν πάροικοι σε άλλο όμως τόπο και σε διαφορετικές πια συνθήκες.¹⁵

Επίσης, οι παροικίες του έφοπλιστικού κεφαλαίου, υποτάσσονται στις απαιτήσεις του μεγάλου βιομηχανικού κεφαλαίου. Όποιο έφοπλιστικό κεφάλαιο δεν κατόρθωσε εγκαίρως να συγχρονίσει τον στόλο του, πέφτει σε βαθεία κρίση με άμεσους αντίκτυπους στις παροικίες του. Αντίθετα οι παροικίες που δρούσαν στις άποικιακές και εξαρτημένες χώρες, πολλαπλασιάζονται, αύξάνουν τα μέλη τους, πλουτίζουν και γίνονται ισχυρές. Το ρεύμα μετανάστευσης παροίκων προς τις χώρες αυτές παίρνει μεγάλες διαστάσεις. Στα 1865 π.χ. κατέπλευσαν στην Αλεξάνδρεια 152 ελληνικά πλοία με Έλληνες μετανάστες παροίκους.¹⁶ Ο χρόνος αυτός πέφτει μέσα στην περίοδο που η Αίγυπτος γινότανε τόπος άποικιακής εκμετάλλευσης.

Γενικά σ' όλη την περίοδο της κυριαρχίας του ξένου μεγάλου βιομηχανικού κεφαλαίου, το παροικιακό φαινόμενο παρουσιάζει άνοδο. Ο αριθμός των παροικιών αύξάνει, και η δύναμή τους μεγαλώνει, έστω και αν βρίσκονται κάτω από την εξάρτηση του βιομηχανικού κεφαλαίου του έξωτερικού. Το παροικιακό κεφάλαιο δραστηριοποιείται ακόμα πιο πολύ. Παίρνει ενεργό μέρος στις σπέκουλες των χρηματιστηρίων και σ' άλλες εμπορομεσιτικές πράξεις. Εξασφαλίζει φτηνές πρώτες ύλες στην ξένη βιομηχανία και στον έαυτό του μεγάλα νόμιμα και άνομα κέρδη. Πάροικοι γίνονται μεγάλοι έμποροι, τσιφλικάδες και τραπεζίτες. Η διεύρυνση του παροικιακού κεφαλαίου που συμβαδίζει με την διεξόδευση του ξένου στις υπανάπτυκτες χώρες, δίνει και την δυνατότητα μεγαλύτερης μαζικοποίησης των παροικιών. Ο ρόλος των παροικιών εξακολουθεί να είναι αντικειμενικά θετικός. Είναι χρήσιμο στοιχείο για την βιομηχανική ανάπτυξη και την άνοδο του διεθνούς εμπορίου.

Τρίτη περίοδος των παροικιών (1871 - 1917). Σ' αυτή πραγματοποιούνται σοβαρές ποιοτικές αλλαγές. Στην παγκόσμια οικονομική εξέλιξη, την παγκόσμια αγορά και το διεθνές εμπόριο, αποκτά την κυριαρχία το χρηματιστικό κεφάλαιο (συνένωση βιομηχανικού και τραπεζιτικού). Έμφανίζονται τα μονοπώλια που μονοπωλούν την παραγωγή και το εμπόριο και γίνονται η βάση των μεγάλων κρατικών ήμπεριαλιστικών δυνάμεων. Ο νόμος της ανισόμερης οικονομικής ανάπτυξης, έπενεργεί τώρα διαφορετικά. Δημιουργεί τις προϋποθέσεις του ξαναμοιράσματος του κόσμου από τις ήμπεριαλιστικές δυνάμεις που προκαλούν και τους παγκόσμιους πολέμους. Η άρχη του ελεύθερου ανταγωνισμού, αντικαθίσταται από εκείνη του μονοπωλιακού. Στην παγκόσμια αγορά παρουσιάζεται ένα νέο ουσιαστικό στοιχείο, η έξαγωγή κεφαλαίων. Στο διεθνές εμπόριο επιβάλλονται οι μονοπωλιακές τιμές, που προκαλούν την σύγκρουση των κολοσσών του χρηματιστικού κεφαλαίου.

Η έξαγωγή κεφαλαίων, αλλάζει τις συνθήκες δραστηριότητας του εμπορικού παροικιακού κεφαλαίου. Οι οικονομικοί πόλεμοι των μονοπωλίων, οι πόλεμοι για το ξαναμοί-

ρασμα τῶν ἀποικιῶν, ἡ ἀνοδος τῆς ἐθνικῆς συνείδησης τῶν ἐξαρτημένων λαῶν, δημιουργοῦν νέο κλίμα στὴν παροικιακὴ ζωὴ.

Ἡ ἐξαγωγή τῶν κεφαλαίων γίνεται βασικὰ πρὸς τὶς ὑπανάπτुकτες χώρες καὶ πάνω σὲ τρεῖς ἀρχές. α) Στὴν ἀρχὴ τῆς κατάκτησης ἀπὸ τὸ ξένο μονοπωλιακὸ κεφάλαιο ὄλων τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν τῆς χώρας, στὴν ὁποία τοποθετεῖ τὰ κεφάλαιά του. β) Στὴν ἀρχὴ τῆς μονοπώλησης τῆς ἀγορᾶς τῆς ἀπὸ τὰ μονοπώλια ποὺ ἐπενδύουν κεφάλαια. Καὶ γ) στὴν ἀρχὴ τῆς παρεμπόδισης κάθε προσπάθειας γιὰ ἀνάπτυξη ντόπιας ἐθνικῆς βιομηχανίας στὶς καθυστερημένες οἰκονομικὰ χώρες. Οἱ τρεῖς αὐτὲς ἀρχές εἶναι καὶ οἱ βάσεις τῆς ἱμπεριαλιστικῆς ἀποικιακῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς στὴν ἐποχὴ τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ.

Στάδιο ἀνώτατης παροικιακῆς ἀκμῆς. Οἱ σημαντικὲς αὐτὲς ἀλλαγές δὲν μπορούσαν νὰ ἀφήσουν ἀνέπαφο τὸ παροικιακὸ φαινόμενο. Τὰ προβλήματα τῶν παροικιῶν γίνονται πιὸ πολλά, πιὸ πολυσύνθετα. Οἱ κρίκοι τῶν παραγόντων μὲ τοὺς ὁποίους εἶναι δεμένο τὸ παροικιακὸ φαινόμενο, πληθαίνουν καὶ μπερδεύονται ἀκόμα περισσότερο. Παρ' ὅλα αὐτά, οἱ παροικίες ἐξακολουθοῦν νὰ διατηροῦν τὰ βασικὰ χαρακτηριστικά τους, παραμένουν ἀναλλοίωτες ποιοτικά. Παραμένουν ἐξάρτημα τοῦ μεγάλου ξένου κεφαλαίου (τώρα χρηματιστικοῦ), τὸ ἐξυπηρετοῦν στὸ διεθνὲς ἐμπόριο σὰν ὁ ἐμπορομεσίτης του σὲ ὄλους τοὺς τομεῖς τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος τοῦ τόπου ὅπου ὑπάρχουν. Οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στὸ μεγάλο κεφάλαιο τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ τὸ παροικιακὸ καὶ οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στὴν κοινωνικὴ πραγματικότητα μιᾶς χώρας καὶ στὸ ξένο κεφάλαιο γενικὰ (παροικιακὸ καὶ μὴ) ποὺ δρᾶ σ' αὐτή, ἀποτελοῦν τὴν κοινωνικὴ βάση κάθε παροικίας. Καὶ ἡ παροικιακὴ βάση στὴν τρίτη περίοδο τῆς παροικιακῆς ἱστορίας, δὲν ἄλλαξε οὔτε καὶ ἐξασθένησε, ἀντίθετα γνώρισε τὴν μεγαλύτερη ἀκμὴ τῆς. Στὴν περίοδο 1871 - 1917, γίνονται ἀναπροσαρμογές στὴν παροικιακὴ βάση. Ἡ βασικὴ ἀναπροσαρμογὴ εἶναι ἡ μετατόπιση τῆς ἐξάρτησης τοῦ παροικιακοῦ κεφαλαίου ἀπ' τὸ βιομηχανικὸ στὸ χρηματιστικὸ κεφάλαιο. Παρ' ὅλο ποὺ ἡ ἀλλαγὴ δὲν σήμαινε ἀλλοίωση οὐσιαστικῆς τῆς παροικιακῆς κοινωνικῆς βάσης, αὐτὴ δὲν ἔγινε οὔτε ὑμᾶλά, οὔτε καὶ ἀνώδυνα. Ὅξυνε τὶς ἐσωτερικὲς κοινωνικὲς παροικιακῆς ἀντιθέσεις, ἔγινε μέσα στὶς συνθήκες τῶν ἀποικιακῶν πολέμων, τῶν οἰκονομικῶν κρίσεων καὶ πολέμων, στὶς σκληρὲς συνθήκες τοῦ μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου καὶ τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ. Οἱ παροικίες στὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα περνοῦν κρίση ἀναπροσαρμογῆς, κρίση ποὺ τὴν ξεπερνοῦν καὶ φτάνουν στὸ ἀνώτατο στάδιο τῆς ἀκμῆς τους.

Ἡ ἀπόλυτη κυριαρχία τῶν μονοπωλίων στὴν παγκόσμια ἀγορὰ καὶ τὸ διεθνὲς ἐμπόριο, καὶ τῶν ἱμπεριαλιστικῶν - ἀποικιακῶν δυνάμεων σὲ παγκόσμια κλίμακα, διέπυρναν τὰ περιθώρια τῆς ποικιλόμορφης παροικιακῆς δραστηριότητος. Ἡ τελειοποίηση καὶ σταθεροποίηση τοῦ ἀποικιακοῦ καθεστῶτος, αὐξήσε τὶς ἐπενδύσεις ξένων κεφαλαίων στὶς ὑπανάπτुकτες χώρες, γεγονός ποὺ πλάτυνε τὴν ἀγορὰ τους καὶ κατὰ συνέπεια αὐξήσε καὶ τοὺς τομεῖς δραστηριότητος τοῦ παροικιακοῦ κεφαλαίου. Ἡ ἐπέκταση λ.χ. τοῦ ἀποικιακοῦ συστήματος τῆς μονοκαλλιέργειας στὶς καθυστερημένες οἰκονομικὰ χώρες, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὶς ἐπενδύσεις ξένων κεφαλαίων σ' αὐτές, ἐπέκτειναν τὴν παροικιακὴν δραστηριότητα μέχρι καὶ τὸ τελευταῖο τους χωριό. Οἱ πάροικοι γίνονται οἱ ἄμεσοι φορεῖς τοῦ ξένου κεφαλαίου στὴν ὑπαιθρο, γίνονται μεγαλοτσιφλικάδες, μεγαλοτοκογλύφοι, προνομιοῦχοι ἔμποροι. Ἡ τελειοποίηση τοῦ στρατηγικοῦ στρατιωτικοῦ συστήματος τῆς ἀποικιοκρατίας (μεγάλες στρατιωτικὲς καὶ ναυτικὲς βάσεις σὲ ὄλο τὸν κόσμο), δημιούργησε ἀκόμα μεγαλύτερες δυνατότητες μαζικοποίησης τῶν παροικιῶν.

Οἱ παροικίες αὐξάνονται ἀριθμητικά. Ἡ μαζικοποίησή τους δίνει τὴν δυνατότητα γιὰ τὴν τελειοποίησιν τῆς ὀργάνωσής τους.¹⁷ Νομίζουμε ὅτι πολὺ σωστὰ παρατηρεῖ ὁ Ντίτριχ ὅτι ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα ἐγκαινιάζεται νέα ἐποχὴ στὴν ἑλληνικὴ παροικιακὴ δραστηριότητα καὶ ὅτι ἡ ἀκμὴ αὐτὴ συμβαδίζει μὲ τὴν συγκρότηση τῆς ἀγγλικῆς ἀποικιακῆς αὐτοκρατορίας.¹⁸ Μόνο ποὺ κατὰ τὴν γνώμη μας δὲν εἶναι σωστὸ νὰ ἐξηγοῦμε τὴν ἑλληνικὴ παροικιακὴ ἀκμὴ, ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ ἀποικιακὴ πολιτική.

Στὴν περίοδο αὐτή, τὸ παροικιακὸ κεφάλαιο δυναμώνει τόσο πολὺ, ὥστε ἀρχίζει πιὰ νὰ δρᾷ καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῶν χωρῶν ὅπου ὑπάρχει. Ἡ στένῃ σύνδεσή του μὲ τὸ μονοπωλιακὸ χρηματιστικὸ κεφάλαιο, τὸ μπλέκει σὲ ὄλες τὶς ἐνέργειες τῶν μονοπωλιστῶν. Τὸ βλέπουμε νὰ κάνει ἐπενδύσεις ἀκόμα καὶ στὴν ἴδια τὴν ἐθνικὴ ἐστία ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχεται καὶ μάλιστα κάτω ἀπὸ τοὺς δρους τῶν ξένων μονοπωλίων. Βοηθᾷ τοὺς ἀποικιακοὺς πολέμους,¹⁹ γίνεται φανατικὸς ὁπαδὸς τῶν ἱμπεριαλιστικῶν τυχοδιωκτισμῶν.

Ὁ μονοπωλιακὸς χαρακτήρας τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου, ἔδωσε στὴν ἐξέλιξη τοῦ παγκόσμιου ἀστικοῦ συστήματος τὸν χαρακτήρα καταστροφικῆς θεομηνίας. Ἡ βάση τῆς κοινωνίας δὲν ἀνταποκρίνεται πιὰ στὶς ἀπαιτήσεις τῆς ἀνάπτυξης. Ἡ καταστρεπτικὴ τροπὴ

έκδηλώνεται άνοιχτά με τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο. Όλη ή άστική κοινωνική βάση συθέμελα τραντάζεται μπαίνοντας στην γενική της κρίση. Η παροικιακή κοινωνική βάση, σάρκα από την σάρκα της άστικής κοινωνικής βάσης, ακολουθεί και αυτή τον δρόμο της γενικής κρίσης, τὸ παροικιακὸ φαινόμενο μπαίνει στὸ στάδιο τῆς γενικῆς παρακμῆς.

Ἡ τέταρτη περίοδος τῶν παροικιῶν (1917 - μέχρι σήμερα). Ἡ τέταρτη περίοδος εἶναι καὶ ἡ τελευταία τῆς παροικιακῆς εξέλιξης. Εἶναι ἡ περίοδος τῆς παρακμῆς τοῦ παροικιακοῦ φαινομένου. Σ' αὐτὴ γίνονται κοσμοϊστορικές ἀλλαγές. Τὸ άστικὸ κοινωνικὸ σύστημα παύει νὰ εἶναι τὸ μαναδικὸ καὶ κυρίαρχο στὸν κόσμο. Πλάι του ἐμφανίζεται καὶ ἀναπτύσσεται σ' άνοιχτὴ ἀντίθεση μ' αὐτό, τὸ σοσιαλιστικὸ κοινωνικὸ σύστημα. Ἡ παγκόσμια ἀγορὰ διασπᾶται σὲ δύο, στὴν παλιὰ άστική καὶ στὴν νέα, τὴν σοσιαλιστική. Στὸ διεθνὲς ἔμπόριο, παρουσιάζονται πλάι στὶς παλιές ἀρχές καὶ νέες, πού βασίζονται στὸν διεθνή σοσιαλιστικὸ καταμερισμὸ τῆς ἐργασίας.

Ὁ νόμος τοῦ ἀνώτατου κέρδους πού χαρακτηρίζει τὴν παραγωγή τῶν μονοπωλίων, τὸ στένεμα τῆς άστικής παγκόσμιας ἀγορᾶς καὶ ἡ διεύρυνση τῆς σοσιαλιστικῆς, ἡ οικονομικὴ ἀνάπτυξη τῶν ὑπανάπτουκτων χωρῶν καὶ ἡ ἀπόκτηση τῆς κρατικῆς αὐτοτέλειας ἀπὸ τὶς περισσότερες ἀποικίες, οἱ νέες ἐπαναστατικές τεχνολογικὲς ἀλλαγές, ὄξυναν τὶς ἀντιθέσεις μέσα στὴν άστική παγκόσμια ἀγορὰ. Ἐφεραν τὶς ἀρχές τῆς σὲ άνοιχτὴ ἀντίθεση μὲ τὴν κοινωνικὴ ἀνοδο, τὴν ἔκαναν ἔμπόδιο καὶ μετάρτησαν τὸ διεθνὲς άστικὸ ἔμπόριο σὲ βαθεῖα παρασιτικὸ.

Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ τέταρτη περίοδος εἶναι νέα, οἱ κοινωνικο-οικονομικὲς ἀλλαγές εἶναι τόσο γρήγορες πού ἀναγκαστικὰ χρειάζεται νὰ τὴν χωρίσουμε σὲ δυὸ βασικά στάδια: στὸ στάδιο πού περιλαμβάνει τὸ διάστημα ἀνάμεσα στοὺς δύο παγκόσμιους πολέμους καὶ στὸ στάδιο πού ἐμφανίστηκε μετὰ τὸν δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Στὸ δεύτερο στάδιο ὀλοκληρώνεται ἡ συγκρότηση τοῦ παγκόσμιου σοσιαλιστικοῦ συστήματος καὶ τῆς παγκόσμιας σοσιαλιστικῆς ἀγορᾶς, ἐνῶ τὸ ἀποικιακὸ σύστημα ἀποσυντίθεται.

Ἡ παροικιακὴ παρακμὴ. Οἱ παροικίες, καρπὸς τοῦ άστικοῦ διεθνούς καταμερισμοῦ ἐργασίας, ἀναπόφευκτα ἀκολουθοῦν τὴν ἐξελικτικὴ πορεία τοῦ οικονομικο-κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ πού τὶς γέννησε, τὶς ἀνέπτυξε καὶ τὶς κράτησε στὴν ζωὴ. Ἡ παροικιακὴ παρακμὴ πιστοποιεῖται ἀπὸ τὴ γενικὴ κρίση, οικονομικο-κοινωνική, πολιτική, ψυχολογική, ἰδεολογική τῶν παροικιῶν. Τὰ στοιχεῖα πού συγκροτοῦν τὴν παρακμὴ τοῦ παροικιακοῦ φαινομένου, μπορούμε, κατὰ τὴν γνώμη μας, νὰ τὰ συνοψίσουμε στὰ παρακάτω:

α) Ἐνοιχτὴ ρῆξη ἀνάμεσα στὴν ἔμπορομεσίτικη δραστηριότητα τῶν παροικιῶν πρὸς ὄφελος τῶν ξένων μονοπωλίων καὶ στὴν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, τοπικὰ καὶ παγκόσμια. Ἐδῶ βρίσκεται καὶ ἡ πρωταρχικὴ αἰτία τῆς παροικιακῆς παρακμῆς.

β) Ἐνοιχτὴ ἀντίθεση ἀνάμεσα στὴν ἀνάγκη τῆς παραπέρα ἀνάπτυξης τοῦ διεθνούς ἔμπορίου καὶ στὸν παρασιτικὸ ρόλο τοῦ παροικιακοῦ ἔμπορομεσιτισμοῦ. Οἱ παροικίες παύοντας νὰ εἶναι παράγοντες ἀνόδου τοῦ διεθνούς ἔμπορίου, ἔχασαν καὶ τὴν ἱστορικὴ ἀναγκαιότητα τῆς ὑπαρξῆς τους.

γ) Ὀξυνση τῆς ἀνταγωνιστικῆς πάλης ἀνάμεσα στὰ μονοπώλια τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου καὶ σὲ προέκταση, ἀνάμεσα στὶς διάφορες ὀμάδες τοῦ παροικιακοῦ κεφαλαίου πού τὰ ἐκπροσωποῦν.

δ) Ὀξυνση τῶν ἀντιθέσεων ἀνάμεσα στὸ ἠμονοπωλιακὸ κεφάλαιο τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ στὸ παροικιακὸ.

ε) Ἐνοιχτὴ ρῆξη ἀνάμεσα στὸ ἔθνικο κεφάλαιο τῶν ὑπανάπτουκτων χωρῶν καὶ στὸ παροικιακὸ.

στ) Ἐνοιχτὴ ἀντίθεση τῆς παροικιακῆς ἡγεσίας μὲ τὸ ἔθνοαπελευθερωτικὸ - ἀντιαποικιακὸ κίνημα. Οἱ στενοὶ παλιοὶ δεσμοὶ τοῦ παροικιακοῦ κεφαλαίου μὲ τὸ χρηματιστικὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ, τὸ ἀναγκάζουν νὰ ἀκολουθῆσει τὸν δρόμο τῆς νεοαποικιακῆς ἐπιθετικότητας.

ζ) Βάθαιμα τῶν ἐσωπαροικιακῶν ἀντιθέσεων. Οἱ ἐργαζόμενοι τῶν παροικιῶν ἀντικειμενικὰ ἔρχονται σὲ ρῆξη μὲ τὴν πολιτικὴ τῆς ἡγεσίας του, πολιτικὴ πού τοὺς ἀφήνει ἔκθετους στὸ ἔθνοαπελευθερωτικὸ κίνημα τῆς χώρας ὅπου ζοῦν.

η) Πτώση τοῦ πληθυσμιακοῦ δυναμικοῦ τῶν παροικιῶν. Ἡ μάζα τῶν παροίκων ἢ ἐπαναπατρίζεται ἢ μεταναστεύει σὲ τόπους ἄλλους σὰν φτηνὴ ἐργατικὴ δύναμη.

θ) Ἰδεολογικὴ κατάρπωση καὶ πνευματικὴ παρακμὴ στὴν παροικιακὴ ἡγεσία.

ι) Γενικὴ κρίση τῆς ἔθνικῆς ἐστίας, γεγονὸς πού ἔχει σοβαροὺς ἀρνητικοὺς ἀντίκτυπους καὶ στὶς παροικίες τῆς.

Ἡ ἀποσύνθεση τοῦ παροικιακοῦ φαινομένου, δὲν σημαίνει καὶ ἀναπόφευκτη καταστροφή τῆς παροικιακῆς μάζας. Ἡ πλειοψηφία τῶν παροίκων εἶναι ἄνθρωποι πού ζοῦν ἀπὸ τὴν προσωπικὴ δουλειά τους. Ἡ ταυτότητα συμφερόντων ντόπιων καὶ παροίκων ἐργαζομένων, ἀποτελεῖ τὴν ὑλικὴ βάση τῆς παραπέρα διαβίωσης τῶν πρώτων στὶς χώρες

δπου ζοῦν. Ἡ πολὺχρονη δημιουργικὴ δουλειὰ τῶν παροίκων ἐργαζομένων, ἐργατῶν, ὑπαλλήλων, ἐπιστημόνων, τεχνικῶν, ἀποτελεῖ τὸν ἀντικειμενικὸ κρίκο σύνδεσης καὶ ἔνταξης τους στὴν νέα ντόπια πραγματικότητα. Τὴν ἔνταξη αὐτὴ τὴν ἐννοοῦμε σὰν μιὰ ἐξελικτικὴ πορεία οὐσιαστικῆς μεταμόρφωσης τῶν παροίκων σὲ ἐθνικὴ μειονότητα. Ὅπως ὁμως κάθε μεγάλη ἱστορικὴ ἀλλαγὴ δὲν γίνεται αὐθόρμητα, ἀλλὰ συνειδητά, ἔτσι καὶ ἡ μεταμόρφωση τῶν παροίκων δὲν μπορεῖ νὰ γίνει παρὰ τότε μόνο ὅταν συνειδητὰ τὸ ἐπιδιώξει ἡ παροικιακὴ ἡγεσία καὶ ἡ ἡγεσία τῆς κοινωνίας τῶν χωρῶν ὅπου ὑπάρχουν παροικίες. Διαφορετικὰ ἡ λύση στὸ παροικιακὸ ἀδιέξοδο θὰ εἶναι μιὰ καὶ μόνη, ἡ ἐκτοπισμὸς τῶν παροίκων, ἡ προσφυγιά.

Προσπαθήσαμε νὰ δείξουμε ποιὰ στοιχεῖα συγκροτοῦν τὴν οὐσία τοῦ παροικιακοῦ φαινομένου καὶ δώσαμε σὲ γενικὲς γραμμὲς τὴν περιοδολόγησή τῆς ἱστορίας τῶν παροικιῶν. Δὲν ἔχουν συνεπῶς ἀξιώσεις οἱ ἀπόψεις μᾶς αὐτὲς νὰ θεωρηθοῦν σὰν τελεσίδικες λύσεις. Σκοπὸς μᾶς ἦταν νὰ ὑπογραμμίσουμε τόσο τὸ μέγεθος τοῦ προβλήματος, ὅσο καὶ τὴ σημασία του γιὰ τὴν ἱστορικὴ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα.

Σ η μ ε ι ὠ σ ε ι ς

1. Βλέπε π.χ. Π. Καρολίδης: «Ἱστορία τοῦ Ἰθ αἰῶνος», τόμ. Β', σ. 109—110, Ἀθῆναι 1892. Κ. Ντίτριχ: «Ὁ ἐν διασπορᾷ Ἑλληνισμός», «Ἐμπορεῖα Ἀθηνῶν» τεῦχος 33, 1920. Γ. Κορδάτου: «Ἱστορία τῆς Νεώτερης Ἑλλάδας» τόμ. Α, σ. 214, Ἀθήνα 1957.

2. Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια Πυρσοῦ, τόμ. 19ος, σ. 738. β) Ἐγκυκλοπαίδεια «Ἡλίου», τόμ. 15ος, σ. 568, Ἀθῆναι 1955. γ) Ἐπίτομον Ἐγκυκλ. Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη, σ. 2315, Ἀθῆναι 1935.

3. Encyclopaedia Britannica, τόμ. 6, σ. 41—42, Λονδῖνον 1960.

4) The World Book Encyclopedia, τόμ. 3, σ. 1587, Νέα Ὑόρκη 1956.

5) Encyclopedia Americana, τόμ. 7, σ. 300, 1958.

6) Websters New Twentieth Century Dictionary of the English Language, σ. 358, Νέα Ὑόρκη 1960.

7. Μεγάλη Σοβιετικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια, τομ. 22, σ. 30, Μόσχα 1953. β) Λεξικὸν Ρωσικῆς γλώσσας, τόμ. 2, σ. 96, ἐκδ. Ἀκαδημίας ΕΣΣΔ 1959.

8. Larousse, τόμ. 2, σ. 350, Παρίσι 1929.

9) Sachs—Vilatte: Enzyklopadisches Wörterbuch, τόμ. Α, σ. 187, Βερολῖνον 1917.

10. Αὐστρουγγαρία, Ρωσία, Ἰταλία, Αἴγυπτο, Λιβύη, Αἰθιοπία, Σουδάν, Τυνησία, Γουινέα, Ν. Ἀφρική, Ἰνδίες, Ἰνδονησία, Κίνα, Ἀργεντινὴ, Βραζιλία.

11. Βλέπε περιοδ. «Ν. Ἑλληνομνημῶν» ἔτη 1923 καὶ 1926.

12. Ἐφημερὶς «Ἡλῖος», Ἀθῆναι 26-5-1856.

13. Στὰ 1820—25 λ.χ. οἱ ὑπανάπτυκτες χῶρες τροφοδότησαν τὴν ξένη βιομηχανία μὲ 403 χιλ. τόννους βαμβάκι. Τὸ 1861—65 τὸ ποσὸ ἀνήλθε σὲ 1304 χιλ. τόννους.

14. Στὰ 1847 π.χ. στὸ Χρηματιστήριον τοῦ Λονδίνου πουλήθηκαν οἱ μετοχὲς τῶν νέων σιδηροδρομικῶν γραμμῶν σὲ τετραπλάσια περίπου τιμὴ ἀπὸ τὴν πραγματικὴ τους.

15. Παράδειγμα εἶναι ἡ ἐξέλιξη τῶν ἐλληνικῶν παροικιῶν τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης καὶ Β. Ἰταλίας.

16. Βλέπε καὶ Μιχ. Βρεττοῦ: «Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον» 1868.

17. Στὴν Αἴγυπτο π.χ., στὸ διάστημα αὐτό, οἱ ἐλληνικὲς κοινότητες διπλασιάζονται, φθάνουν τὸν ἀριθμὸ τῶν 30. Στὸ ἴδιο διάστημα ἰδρύνονται καὶ μεγαλώνουν οἱ ἐλληνικὲς παροικίες τοῦ Σουδάν, τῆς Ἐρυθραίας, τῆς Αἰθιοπίας καὶ ἄλλων χωρῶν τῆς Ἀφρικῆς.

18. Βλέπε «Ἐμπορεῖα Ἀθηνῶν», τεῦχος 39, σ. 3, Ἀθῆναι 1920.

19. Οἱ Ἕλληνες π.χ. πάροικοι βοήθησαν ὑλικά τοὺς Ἀγγλοὺς στὸν πόλεμον τῶν Μπόερς, χαιρέτησαν τὴν ἀγγλικὴ κατοχὴ τοῦ Σουδάν καὶ τὴν ἰταλικὴ τῆς Λιβύης.